

Országgyűlés Hivatala

Irományszám: T/6958/116
Érkezett: 2012. MAJ 29.

ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ

Módosító javaslat

Dr. Kövér László,
az Országgyűlés elnökének részére
Helyben

Tisztelt Elnök Úr!

Az egyes házszabályi rendelkezésekről szóló 46/1994. (IX. 30.) OGY határozat 94. § (1) bekezdése és 102. § (1) bekezdése alapján a **Büntető Törvénykönyvről** szóló T/6958. számú törvényjavaslatához az alábbi, egymással összefüggő pontokból álló

módosító javaslatot

terjesztem elő.

1. A törvényjavaslat a 218. §-t követően a következő alcímmel és 219. §-sal egészüljön ki, egyben a törvényjavaslat további szakaszainak számozása értelemszerűen változzék:

„Önkényuralmi jelkép használata

219. §

(1) Aki azért, hogy más emberi méltóságát megsértse, horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ótágú vöröscsillagot vagy ezeket – akár eltorzított vagy stilizált formában – ábrázoló jelképet

- a) terjeszt,**
- b) nagy nyilvánosság előtt használ, vagy**
- c) közszemlére tesz,**

ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt [elzárással] egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Nem büntethető önkényuralmi jelkép használata miatt, aki azt ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el.]

([3]2) Az (1)–(2) bekezdés az államok hatályban lévő hivatalos jelképeire nem vonatkozik.

2. A törvényjavaslat a 335. §-át megelőző alcím és a 335. § maradjon el, egyben a törvényjavaslat további szakaszainak számozása értelemszerűen változzék:

„[Önkényuralmi jelkép használata

335. §

(1) Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vöröscsillagot vagy ezeket ábrázoló jelképet

a) terjeszt,

b) nagy nyilvánosság előtt használ, vagy

c) közszemlére tesz,

ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt elzárással büntetendő.

(2) Nem büntethető önkényuralmi jelkép használata miatt, aki azt ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el.

(3) Az (1)—(2) bekezdés az államok hatályban lévő hivatalos jelképeire nem vonatkozik.]

INDOKOLÁS

Az önkényuralmi jelképek használatának vétsége rosszul alkalmazható, ellentmondásos törvényi tényállás, amelyet célzatos bűncselekménnyé kell alakítani. Ekként biztosítható egyfelől az alkotmánybírói jogértelmezés és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata között, másfelől a testület izgatási és e tárgyú határozatai között feszülő ellentmondás feloldása.

Tekintettel arra, hogy e törvényi tényállás alapján született két bírósági döntés (Vajnai Attila és Fratanoló János ügye) alapján másodszor marasztalta el Magyarországot az Emberi jogok Európai Bírósága, valamint arra, hogy e tényállás szimbolikus jelentőséggel bír – melyet mi sem támaszt jobban alá, mint hogy e törvényhely védelme érdekében az igazságügyért felelős miniszter nyíltan elutasította a strasbourgi bíróság döntésének végrehajtását –, rendhagyó módon, indokolt a módosító javaslat tudományos igényű indokolása.

Politikai véleménynyilvánítás önkényuralmi jelképek viselésével – a strasbourgi döntés Vajnai Attila ügyében

Az Emberi Jogok Európai Bírósága Második Szekciója a 33629/06. számú kérelem tárgyában 2008. július 8-án meghozott ítéletében kimondta:

...a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságába történt beavatkozás nem igazolható az Egyezmény 10. cikkének 2. bekezdése alapján, mivel a Bíróság megállapítása szerint elítélése pusztán amiatt, hogy vörös csillagot viselt, nem tekinthető „nyomós társadalmi szükséglet”-re adott válasznak, továbbá a kérelmező magatartását szankcionáló intézkedés (próbára bocsátás) ugyan relatíve enyhe volt, de a legsúlyosabb következményekkel járó büntetőjog szférájába tartozik. Ezért a szankció nem volt arányos az elérni kívánt törvényes céllal – A Bíróság úgy véli, hogy a jogsértés megállapítása önmagában megfelelő igazságos elégtételt nyújt mindazon nem vagyoni kárért, amelyet a kérelmező elszenvedhetett.¹

Egyet kell érteni a strasbourgi döntéssel annak ellenére, hogy az látszólag tovább tágítja a szólásszabadság már amúgy is túlságosan tágan megfogalmazott határait. Helyes meglátás,

¹ Emberi Jogok Európai Bírósága Második Szekciója a 33629/06 számú kérelem tárgyában 2008. július 08. napján meghozott ítélete.

hogy a bíróság eseti döntéséről van szó, amely nem keletkeztet jogalkotási kényszert.² De ugyanúgy igaz, hogy az eset, és az Alkotmánybíróság 14/2000 (V. 12.) számú határozata kapcsán érdemes még egyszer átgondolni, megfelelő-e az önkényuralmi jelképek használatát tiltó hatályos – és tervezett – szabályozás.

Mint ismeretes, az ügy kiindulópontja³ az volt, hogy Vajnai Attila, a Munkáspárt alelnöke 2003. február 21-én Marx Károly szobrának korábbi helyén a Munkáspárt által rendezett tüntetésen a nemzetközi munkásmozgalom jelképeként öt centiméter átmérőjű ötágú vörös csillagot viselt kabátján. Az ügyben eljáró első és másodfokú eljárásban megállapított tényállás szerint a tüntetés célja éppen az volt, hogy a vörös csillagot mint a munkásmozgalom szimbólumát töröljék az önkényuralmi jelképek sorából. A bűncselekmény elkövetésének helyszínén megtartott beszédében Vajnai közölte a résztvevőkkel, hogy a szimbólumot be fogja mutatni, és vállalja cselekményének minden ódiumát. A helyszínt biztosító rendőr Vajnai Attilát a csillag eltávolítására szólította fel, aminek a kérelmező eleget is tett. A cselekmény következtében önkényuralmi jelkép nyilvános használatának vétsége miatt büntetőeljárás indult Vajnai Attila ellen. Az eljárásban a vádlott ténybelileg maga is beismerte a vád tárgyát képező bűncselekmény elkövetését. Ebből következően az eljáró bíróság egyetlen tárgyalási napon határozatot hozott: 2004. március 11. napján meghozott ítéletével a Pesti Központi Kerületi Bíróság elítélte a kérelmezőt. A bíróság a szankció kiszabását egy év próbaidőre elhalasztotta. Az ügyészség képviselője a tárgyaláson nem vett részt, később, írásban közölte, hogy az ítélet tudomásul veszi. Vajnai Attila az ítélethirdetéskor nem nyilatkozott, fenntartotta magának a nyitva álló háromnapos gondolkozási időt, amelyen belül végül élt a jogorvoslati lehetőséggel.

A Vajnai Attila fellebbezése folytán folyamatban volt másodfokú eljárásban a vádlott továbbra sem tagadta a cselekmény elkövetését, sőt mind az első, mind a másodfokú eljárás során megtartott tárgyalási napokon is vörös csillagos kitűzővel a kabátján jelent meg, amelyet kifejezett bírói felhívás ellenére sem volt hajlandó eltávolítani. Megjegyzendő, a Fővárosi Főügyészség a vádlott fellebbezésére tett észrevételében azzal érvelt, hogy ebben az ügyben, tekintettel arra, hogy a cselekmény és a vádlott személyét illető társadalomra való veszélyesség egyaránt csekély, elegendő lenne a próbára bocsátás helyett a megrovás alkalmazása.

A másodfokon eljáró bíróság – tekintettel arra, hogy közösségi jogszabály alkalmazásának szükségét látta – az eljárást felfüggesztette, s az ügyet az Európai Közösséget alapító Szerződés 234. cikke alapján előzetes döntéshozatal céljából az Európai Közösségek Bírósága elé terjesztette.⁴

Felmerülhet a kérdés, hogy az előzetes döntéshozatali eljárásra miért csak a másodfokú eljárásban került sor.⁵ A válasz igen egyszerű: Az elsőfokú eljárásra, így az elsőfokú ítélet meghozatalára hazánk uniós csatlakozása előtt került sor. Így először a másodfokú bíróság került abba a helyzetbe, hogy közösségi jogszabályt alkalmazzon.⁶

² Koltay András: Az önkényuralmi jelképek korlátozhatóságának kérdése – a Vajnai kontra Magyarország ügy apropóján, *Magyar Jog*, 2008/12, 805–806.

³ A büntetőeljárás elemzését lásd Osztovits András, Az első magyar előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelem, *Európai Jog*, 2004/5, 16–21.

⁴ Vö. Karsai Krisztina, *Symbole als Gegenstand des ungarischen und europäischen Strafrechts - Verkehrtes Gesinnungsstrafrecht?*, ZStW, 2007/119 heft 4 1037.

⁵ Az előzetes döntéshozatali eljárásról bővebben lásd Osztovits András, *Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései*, Budapest, KJK–KERSZÖV, 2005.

⁶ Az irányadó eljárásjogi szabályokról bővebben lásd Tanácsok az előzetes kérdés előterjesztéséhez bírák számára, *Bírósági Közlöny*, 2004/5.

Az Európai Közösségek Bírósága elé terjesztett kérdés a hátrányos megkülönböztetés tilalmának mint alapvető közösségi jogi elvnek az értelmezésére vonatkozott. A diszkrimináció tilalmába ütközés kérdésének alapját a jelen ügyben az Európai Unióról szóló Szerződés 6. cikkelyének rendelkezései,⁷ továbbá az Alapvető Jogok Chartájának 10., 11., és 12. cikkének rendelkezései képezték. Végzésében a Fővárosi Bíróság észrevételezte, hogy az Európai Unió több tagállamában a baloldali pártok jelképe a vörös csillag. A konkrét kérdés lényege abban foglalható össze, hogy hátrányos megkülönböztetésnek minősül-e az a tény, hogy míg egyes tagállamokban a nemzetközi munkásmozgalom jelképeinek használata tilos, addig másokban ez a magatartás semmilyen szankciót nem von maga után. Másként: a felhívott jogforrások az állam kötelezettségévé teszik-e, hogy az a személy, aki politikai meggyőződését jelképhasználattal is ki kívánja fejezni, azt bármely tagállamban megtehesse, méghozzá azonos jogszabályi környezetben.

Az Európai Közösségek Bírósága a kérdéssel kapcsolatban hatáskörének hiányát állapította meg, tekintettel arra, hogy a szabályozás nem tartozik a közösségi jog keretei közé, a jogvita tárgya pedig nem kapcsolódik a szerződések rendelkezéseinek hatálya alá tartozó egyik helyzethez sem.⁸ Abban az esetben ugyanis, ha a nemzeti bírónak az eldöntendő konkrét ügyben csak nemzeti jogot kell alkalmaznia, és ezen egyedi ügyre vonatkoztatva kíván közösségi jogelvet figyelembe venni, ezt az alapvető a nemzeti jog részeként kell értelmezni, melynek vizsgálatára viszont az Európai Unió Bírósága nem jogosult.⁹

Folytatván az eljárást, 2005. november 16. napján meghozott ítéletével a Fővárosi Bíróság helyben hagyta az elsőfokú bíróság ítéletét.

A kérelmező, Vajnai Attila ezt követően az Emberi Jogok Európai Bíróságához 33629/06. szám alatt beadott kérelmében azt állította, hogy az 1831-es lyoni munkásfelkelés óta használt, a nemzetközi munkásmozgalom jelvényének viselése miatt történt elítélése az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 10. cikkét¹⁰ megsértve jogszerűen beavatkozást jelentett a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő jogába.

2009. március 10. napján a Legfelsőbb Bíróság Vajnai Attilát az ellene emelt vád alól felmentette.

Az eljárásnak, és benne a Kormány álláspontja ismertetésének témánk szempontjából azért van jelentősége, mert egyrészt rávilágít arra, hogy milyen elvek mentén tartja a jogalkotó az inkriminált tényállást bűncselekménynek, másrészt pedig felvet egy sor olyan problémát, mellyel az Alkotmánybíróság 14/2000 (V. 12.) számú határozatában szintén foglalkozott, jelesül azt, hogy lehet-e és kell-e különbséget tenni az egyes önkényuralmi rendszerek között, továbbá felveti annak kérdését, hogy azt kell-e szankcionálni, ha valaki önkényuralmi jelképet

⁷ Az Unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartásán alapul.

⁸ Minderről bővebben lásd Gil Carlos–Rodriguez Iglesias, The protection of fundamental rights in the Case Law of the Court of Justice of the European Communities, *Columbia Journal of European Law*, vol. 1. no. 2. 1995. december, 169, 171–172.

⁹ Bővebben lásd Bernard Schima, *Das Vorabentscheidungsverfahren vor dem EuGH – unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Österreich*, Wien, Manz, 1997, 15–16.

¹⁰ A 10. cikk kimondja:

„1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon túl és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna. [...]

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a [...] zavargás vagy bűnözés megelőzése, [...] vagy [...] mások [...] jogai védelme [...] céljából.”

használ, vagy csupán azt, ha a jelképhasználat azzal a céllal valósul meg, hogy az elkövető a célba vett közösség emberi méltóságát sértse.

A komparatív elemzés annál is inkább indokolt, mert nemcsak a strasbourgi döntés és az Alkotmánybíróság hivatkozott határozata látszik egymásnak ellentmondani, hanem a hivatkozott határozat és egyfelől az Alkotmánybíróság izgatási tárgyú, másfelől a határozat és a gyalázkodás tárgyában hozott döntése is. Ha pedig mindehhez hozzátesszük a napjaink eseményei által indukált társadalmi helyzetet is, logikusan jutunk arra az álláspontra, hogy a hatályos – és egyúttal a tervezett – szabályozás újragondolása indokolt.

S ha már elgondolkodunk a módosítás lehetőségén, nem csupán a döntésekben felhívott érvek mentén kell ezt megtennünk, hanem hatálybalépése után másfél évtizeddel vizsgálunk kell azt is, hogy vajon alkalmas-e a Javaslat 335. §-a (jelenleg a Btk. 269/B. §)¹¹ annak a jogpolitikai célnak az elérésére, amelyet a jogalkotó el kívánt érni a szakasz megalkotásakor. S ha nem a legegyszerűbb megoldásban, a Javaslat 335. §-ának (a most hatályos Btk. 269/B. §) dekriminalizálásában gondolkodunk, nem feltétlenül igaz még az sem, hogy egy módosított rendelkezés óhatatlanul tovább tágítaná a szólásszabadság határait. A bíróság a döntésével, úgy tűnik, éppen abba az irányba tereli a jogalkotót, amelyik már egy korábbi egyeztetési folyamat kezdeti stádiumában elakadt. A döntés lényege ugyanis az, hogy indokolt lehet az önkényuralmi jelképek használatának korlátozása, de a teljes tiltás nem igazolható.

A magyar szabályozás

A jogalkotó a 269/B §-t a hatályos büntető törvénykönyv közrend elleni bűncselekményeket szabályozó XVI. fejezet 2. címében helyezte el. A Javaslat ezen lényegében nem változtatna, hiszen a most már 335. §, a köznyugalom elleni bűncselekményeket szabályozó XXXII. fejezetben található. A bűncselekmény jogi tárgya tágabban a demokratikus politikai közélet fenyegetésmentes létezésében megnyilvánuló köznyugalom, azonban szűkebb értelemben vizsgálva a védeni kívánt jogi tárgyat, be kell látnunk, hogy az nem más, mint az emberi méltóság védelme. Erre a következtetésre jutunk önmagában akkor is, ha a bűncselekmény elkövetési tárgyait vesszük szemügyre. Valamennyi, a zárt taxációban felsorolt jelkép valamely eszmének, személynek vagy eseménynek jelvénnel vagy képpel való megjelölése, amelynek rendeltetése, hogy valamilyen kognitív, érzelmi vagy tudati folyamat által a jel és a megjelölt eszmék, személyek vagy események közös vonásaik révén egymással kapcsolatba hozhatók legyenek.¹² Ebből következően

A tételesen meghatározott elkövetési magatartások a jelképek által képviselt – a hatalom erőszakos megragadásához, diktatórikus fenntartásához kapcsolódó – eszmékhez való sajátos viszonyt fejeznek ki, melynek a lényeges tartalmát jelenti a náci és bolsevik

¹¹ „Önkényuralmi jelképek használata

269/B. § (1) Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vörös csillagot vagy ezeket ábrázoló jelképet

a) terjeszt;

b) nagy nyilvánosság előtt használ;

c) közszemlére tesz;

ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg...

(2) Nem büntethető az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény miatt, aki azt ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el.

(3) Az (1)–(2) bekezdés rendelkezései az államok hatályban lévő hivatalos jelképeire nem vonatkoznak.”

¹² CD jogtár, Kommentár 2009. március 31.

népi és erőszakkal kizárólagosságra törekvő ideológiákkal való azonosulás és azok propagálásának szándéka.¹³

A törvényhely (2) bekezdésében szabályozza a társadalomra való veszélyesség hiányán alapuló büntetethez vezető okokat, (3) bekezdésében pedig a más államok szuverenitásába történő beavatkozás elkerülése érdekében azt, hogy az (1) és (2) bekezdés rendelkezései az államok hatályban lévő hivatalos jelképeire nem vonatkoznak.

Ebből kiindulva, és a Kommentárt alapul véve, véleményem szerint bár megállapítható a nagy nyilvánosság¹⁴ előtti használat fogalma, a kivételek körébe esik, és a védeni kívánt jogi tárgyat biztosan nem veszélyezteti, ha például valaki Puskás Öcsi mezét árulja a búcsúban, amelyen ott díszleg az akkori címer részét képező vörös csillag. És ugyanezért nem kellene bűncselekménynek minősíteni, ha valaki ismét üzemeltetni kívánná, mondjuk, a „szocialista szellem vasútját”.

Ez az okfejtés és maga a probléma nem csupán akadémikus. A kép teljességéhez ugyanis hozzátartozik, hogy a szvasztika használata miatt adódott problémája egy-egy, éppen a jelképet kifigurázni, a fasizmust elutasítani szándékozó csoportnak. A szlovákiai Nyitrán ugyanis, amikor egy szélsőséges jobboldali csoport felvonulást szervezett, a helyi antifasiszta szervezet rózsaszínű szív közepén horogkeresztet ábrázoló plakátokat ragasztott ki városzerte. Bár a lelkes antifasiszta akció célja és a plakátragasztással elérni szándékozott cél is éppen a fasizmus elleni tiltakozás volt, a helyi rendőrség mérlegelés nélkül vont eljárás alá a plakátragasztókat a fasizmus propagálása miatt, nem törődve azzal, hogy azt a felvonulást, amely ellen a plakátragasztók demonstráltak, a jobboldali csoportosulás éppen a második világháborús fasiszta bábállam megalakulásának emlékére szervezte.

Érezzük azonban, hogy indokolt törvény által tilalmazott magatartásnak ítélni, ha valaki a holokauszt emléknapján náci egyenruhában, karlendítéssel fejezi ki véleményét a haláltábor megjáró áldozatok és hozzátartozói előtt. Az ilyen irányú jelképhasználattal azért is fontos foglalkozni, mert mivel a jelképek környezetünkben mindenhol jelen vannak, azokat széles körben használják, alkalmasak arra, hogy általuk a célzott üzenetet automatikusan, szavak nélkül közvetítsék.¹⁵ Úgy vélem, lehetséges olyan jogi norma megalkotása, amely mindkét szempontnak megfelel, és összhangban van a strasbourgi ítélettel.

Alkotmánybírósági határozat a strasbourgi döntés tükrében

Már az előzőekben leírtakból is kitűnik, a következőkben pedig részletesen elemzésre kerül, hogy a legmarkánsabb különbség az Alkotmánybíróság határozata és a Bíróság ítélete között abban ragadható meg, hogy míg a Bíróság a szankció alkalmazásának feltételeként gyakorlatilag a célzatos elkövetést, jelesen az önkényuralmi rendszerek propagálása szándékának bizonyítását kívánja meg,¹⁶ addig az Alkotmánybíróság határozata értelmezhető

¹³ 14/2000 (V. 12.) AB határozat.

¹⁴ Nagy nyilvánosság megállapítására akkor kerülhet sor, ha az elkövetés helyén nagyobb létszámú személy van jelen, illetve fennáll a lehetősége annak, hogy a bűncselekményről nagyobb, vagy előre meg nem határozható számú személy szerez tudomást (BH 1981.223.) A Btk. 137. § 12. pontja alapján minden esetben nagy nyilvánosságnak számít, ha a bűncselekményt „sajtó, egyéb tömegtájékoztatási eszköz, sokszorosítás, illetőleg elektronikusan rögzített információ távközlő hálózaton való közzététele útján” követik el.

¹⁵ Karsai Krisztina, *Symbole als Gegenstand des ungarischen und europäischen Strafrechts - Verkehrtes Gesinnungsstrafrecht?*, ZStW 2007/119 heft 4 1037.

¹⁶ Holló András alkotmánybíró a 14/2000 (V. 12.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában a Bíróság döntésével egyezően fejti ki, hogy az Alkotmánybíróságnak határozatában ki kellett volna mondania azt, hogy a jelkép használója csak olyan magatartás tanúsítása esetén büntetendő, amely a jelképek által szimbolizált

akként is, hogy az önkényuralmi szimbólumok nagy nyilvánosság előtti használata és közszemlére tétele minden esetben kifejezi azt az azonosulást, amely a jelképhasználat félelemkeltő, fenyegető hatásán keresztül az egyéb körülményektől függetlenül veszélyes a társadalomra.

a) Kettős értelem

A bíróság ítélete a vörös csillag viseléséről szól. A döntés kapcsán, azon kívül, hogy szakemberek és politikusok a törvényi tényállás létjogosultságán kezdtek gondolkodni, felmerült a vörös csillag kiemelésének igénye az önkényuralmi jelképek közül. Akik ezt javasolták – nem mellékesen hivatkozva a Vajnai-ügyben hozott strasbourgi döntés indoklására –, azt hangoztatták, hogy míg a náci és nyilas diktatúra jelképei közvetlenül kapcsolódnak az önkényuralmi rendszerhez, azzal párhuzamosan alakultak ki, addig a vörös csillag a nemzetközi munkásmozgalom szimbóluma, amelyet a kommunista diktatúra kisajátított, s amelyet nagyon sok kultúrállamban használnak, ott is, ahol az önkényuralmi jelképek használatát egyébként tiltják. Ezt a szabályozási logikát követi a német jog, amikor arra hivatkozással nem tilalmazza a sarló-kalapács, vagy a vörös csillag használatát, mert az nem (csak) egy betiltott párt, hanem a nemzetközi munkásmozgalom jelképe (is).

Álláspontom szerint azonban pusztán ezen az alapon nem lehet kiemelni a vörös csillagot az önkényuralmi jelképek használatát szabályozó törvényi tényállásból, mintegy „huszárvágással” megoldva a problémát, mondván, egy szó kiiktatásával demokratikus szabályozást alkottunk. A tényállásban felsorolt jelképek közül nem csupán a vörös csillag bír ugyanis többes jelentéssel.

A horogkereszt éppen annyira többértelmű szimbólum, mint amennyire az a vörös csillag.¹⁷ A szvasztika egyike a legősibb jelképeknek. Indiában máig szent jelnek számít, jelentése a jó szerencse. Kínában a halhatatlanság szimbólumaként használták. Köztudott az is, hogy a szimbólum Finnország köztársasági elnökének címerében is megtalálható, annak stilizált változata pedig az egyik állami kitüntetésen szerepel.¹⁸ A mai napig rendszeresen használja több vallás különféle ceremóniák során, és közkedvelt díszítőeleme a templomoknak is. A vallási jelentés akkor szorult háttérbe, amikor a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt jelképéül választotta az árja-német kapcsolat igazolásának érdekében.

Némi túlzással ily módon azt is állíthatjuk, hogy a szvasztika éppen annyira kisajátított, eredeti jelentésétől megfosztott jelkép, mint amennyire a vörös csillag az. Ha pedig nem kívánunk ennyire elvont síkon gondolkodva visszanyúlni az egyes jelképek eredetéhez, elegendő, ha napjaink eseményeit vizsgálva az árpádsávos lobogó „mikénti felhasználását” vizsgáljuk meg egy gondolat erejéig. Folytatva ugyanis az előzőekben megkezdett gondolatmenetet, nyilván nem kezelhető együttesen az a jelenség, amikor az Országgyűlés alakuló ülésén a többi történelmi zászlóval együtt behozták az árpádsávos zászlót, azzal, amikor ugyanezt a lobogót skinheadek lengetik „zsidók menjetek haza” felkiáltással a zsinagóga előtt. A zászló használatának megítélését tovább árnyalja, hogy számos önkormányzat, és a Nemzetbiztonsági Hivatal címerében is megtalálható.

diktatúrák melletti kiállásnak, ezek propagálásának minősül, illetve egyéb olyan magatartást tanúsít, amely egyértelműen túlmutat a személyes vélemény kinyilvánításán.

¹⁷ Az egyes jelképekről bővebben lásd Ádám Antal, *A világi és a vallási szimbólumokról. Ünnepi Kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére*, Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi Tanszék–Rejtjel, 2008, 15–22.

¹⁸ Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szvasztika>;
<http://www2.geographic.hu/index.php?act=napi&rov=6&id=4038> – A letöltés ideje: 2009. június 10. napja.

Önmagában tehát nem tudok egyet érteni azzal a vélekedéssel, amely szerint a diktatúrák jelképei között pusztán azon az alapon különböztetni lehet, hogy az hány különböző eredeti jelentéssel bír.

b) Tehető-e különbség a diktatúrák között?

Mielőtt az önkényuralmi rendszerek közötti különbözőségeket, a különbségtétel esetleges indokoltságát elemzem, előrebocsátom, hogy önkényuralmi államberendezkedésen azon hatalmi berendezkedéseket értem, amelyek közös jellemzője, hogy tömeges emberi jogi jogsértést követnek el, a rendszer áldozatainak és potenciális áldozatainak félelemérzetére, a folyamatos fenyegetettség fenntartására apellálva. A szélsőjobboldali és a szélsőbaloldali ideológiákat összevetve megállapítható, hogy az előbbi bizonyos embercsoportok ellen irányul, azok kirekesztése, megsemmisítése a célja, míg a szélsőbaloldali eszmerendszer éppen az egalitárius eszméket hangoztatva, a társadalmi egyenlőség jegyében korlátozza az emberi jogokat. Módszereit illetően mindkettő a demokrácia alapvető értékeit támadja, éppen ezért álláspontom szerint pusztán nézőpont kérdése, hogy ki melyik ideológia promotálását tartja inkább alkalmasnak arra, hogy a demokratikus államberendezkedést veszélyeztesse.

Az egyes önkényuralmi rendszerek közötti megkülönböztetés vizsgálatával kapcsolatban a kérelmező, Vajnai Attila álláspontja az volt, hogy a fasiszta és a kommunista ideológia között egyértelmű különbséget kell tenni. Állítása szerint a vörös csillag a nemzetközi munkásmozgalom, a szabadság, és a tág értelemben vett szocializmus jelképe, amelynek eredeti, pozitív jelentését és az általa szimbolizált politikai értékeket az azt kisajátítani törekvő önkényuralmi rendszer sem tudta elvenni.

Ezzel szemben a Kormány előadta, hogy Magyarország második világháború utáni történelme megváltoztatta a jelkép jelentését, az – hasonlóan a fasiszta diktatúra szimbólumaihoz – egy önkényuralmi rendszer jelképévé vált, melyből következően a jelkép nyilvános rendezvényen való viselése azonosulást jelent „az emberi jogok tömeges megsértését, és a hatalom erőszakos megragadását és gyakorlását igazoló ideológia és gyakorlat”¹⁹ által jellemzett kommunista diktatúrát jelentő önkényuralmi eszméssel. Hivatkozott arra, hogy Magyarország történelmét ismerve, a szabályozást ebbe a történelmi kontextusba illesztve a cselekmény pónalizálása „nyomós társadalmi szükségletre” adott válasznak tekinthető, amelynek célja a zavargások megelőzése és mások jogainak védelme.

A „nyomós társadalmi szükséglettel” kapcsolatban az Alkotmánybíróság álláspontja az, hogy az önkényuralmi jelképek tiltásának objektív szükségessége igazolható Magyarország történelmi tapasztalatait alapul véve is, melynél fogva a korlátozás – mégpedig a büntetőjogi korlátozás – „nyomós társadalmi szükségletre adott válasznak tekintendő”.²⁰ Az Alkotmánybíróság határozata meghozatalánál éppen az Egyezmény 10. cikk 2. bekezdésére hivatkozva fejtette ki, hogy a köznyugalom védelme, az adott történelmi helyzetben „a zavargás megelőzése”, mások jogainak védelme mint cél érdekében a korlátozás szükséges intézkedésnek minősül.

A Bíróság a véleménynyilvánítás szabadságának mikénti megítélésével kapcsolatban, annak – az Alkotmánybíróság izgatási tárgyú döntéseiben megjelenő – liberális felfogását képviselve kifejtette, hogy valamennyi, a szabadságjoggal kapcsolatos korlátozást szorosan kell értelmezni, amiből következően a politikai szónoklatként manifesztálódó véleménynyilvánítás, és az ezzel kapcsolatos kifejezési formák korlátozása csak abban az

¹⁹ Az Emberi Jogok Európai Bírósága Második Szekciója a 33629/06 számú kérelem tárgyában 2008. július 8. napján meghozott ítélete (a további hivatkozásokban: Ítélet) 40. pont
²⁰ 14/2000 (V. 12.) AB határozat.

esetben igazolható, ha a korlátozás mellett egyértelmű, nyomós és kifejezett társadalmi szükséglet áll fenn.²¹ Kiemelte, hogy Vajnai Attila a vörös csillagot mint politikus, mint egy bejegyzett párt alelnöke egy jogszerűen rendezett politikai rendezvényen viselte, amely párttal kapcsolatban nem merült fel adat arra vonatkozóan, hogy a jogállamisággal szembehelyezkedve kívánna részt venni a politikai életben. Egyezően a kérelmező által előadottakkal, a bíróság felhívta a figyelmet, hogy abban az esetben, ha több jelentéssel is bíró szimbólumokról van szó, fokozott gondossággal kell eljárni, ugyanis „ilyen helyzetekben fennáll annak a kockázata, hogy az ilyen szimbólumok kategorikus tiltása a szimbólumok olyan kontextusban történő használatát is korlátozza, amelyben a korlátozás nem lenne igazolható”.²² A Kormány arra vonatkozó álláspontjával kapcsolatban, amely szerint a tiltás a zavargások megelőzését szolgálja, a Bíróság kifejtette, hogy „egy pusztán spekulatív veszélynek a demokráciát védő preventív intézkedésként történő visszaszorítása nem tekinthető nyomós társadalmi szükségletnek”.²³

A védelem „előrehozott”, preventív rendszerével kapcsolatban az Alkotmánybíróság álláspontja ugyancsak eltér a Bíróság döntésében megfogalmazottaktól. A tiltás az Alkotmánybíróság által alkalmazott mérce alapján a védett alkotmányos érték súlyával arányban állónak tekintendő, tekintettel arra, hogy – miként azt a jelenkor történelme már sajnálatosan igazolta – a jelképhasználattal súlyosabb bűncselekmény is megvalósulhat. Ezzel kapcsolatban térek rá a Bíróság és az Alkotmánybíróság szemlélete közötti következő különbségre. Míg az Alkotmánybíróság következetesen képviselt álláspontja az, hogy a mindenkor szabályozás vizsgálatánál – annak szem előtt tartásával, hogy önmagában egy-egy történelmi példa nem szolgálhat alapul arra, hogy az alkotmányosság követelményeiben engedményt lehessen tenni – a történelmi körülmények szignifikánsnak tekintendők,²⁴ a Bíróság rögzítette, hogy bár az tény, hogy a kommunizmus alatt alkalmazott szisztematikus terror „súlyos seb marad Európa lelkében és szívében. [...] egy olyan szimbólum használata, amely e rezsimek uralma alatt mindenütt jelen volt, kellemetlen érzéseket kelt a volt áldozatokban és hozzátartozóikban, akik joggal találhatják megvetést kifejezőnek az ilyen használatot”,²⁵ önmagukban ezek a rossz emlékek, a jelképek által kiváltott érzelmek nem szolgálhatnak alapul a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozásához. Kukorelli István alkotmánybíró a 14/2000 (V. 12.) AB határozathoz fűzött különvéleményében a történelmi kontextus mikénti értékelése során a többségi állásponttól eltérő, inkább a Bíróság véleménye felé közelítő álláspontra helyezkedett. Véleménye szerint Magyarország 20. századi történelme, az egyes diktatúrák emléke éppen azt teszi indokolttá, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága ne essék korlátozás alá. Ezzel ugyanis éppen a demokratikus közvélemény kialakulásának vetne gátat a jogalkotó.

A történelmi kontextus relevanciájával kapcsolatban álláspontom az, hogy Magyarországon nem vonatkoztathatunk el a történelemtől. A vörös csillag számos emberben kelt ellenérzést és fájdalmat, sokakban idézi a terror korszakát, saját és felmenők bebörtönzésének, megkínzásának és kivégzésének fájó emlékét. Nem állítom persze, hogy egyenlőségjel tehető a horogkereszt, az SS jelvény és a vörös csillag között, de az bátran kijelenthető, hogy a kommunista, avagy tetszés szerint munkásmozgalmi jelkép igencsak alkalmas arra, hogy egyes történelmi eseményekhez való kapcsolásával, ezen események felidézéséhez való társítással megsértsék vele az emberi méltóságot. Ez esetben pedig nem kell tovább vizsgálni a jelképek vagy a diktatúrák egymáshoz való viszonyát, mert a jogalkotónak a törvényi tényálláson keresztül semmiképpen sem feladata a jelképek történelmi megítélése, a hozzájuk

²¹ Ítélet 51. pont.

²² Uo.

²³ Ítélet 55. pont.

²⁴ Lásd 28/1991 (VI. 3.), és a 11/1992 (III. 5.) AB határozat.

²⁵ Ítélet 57. pont.

kapcsolódó eszmék kiértékelése. A feladat igen egyszerű: ha a jelképhasználattal közösségek vagy individuumok emberi méltósága sérül, a szankció alkalmazása indokolt.

Gyalázkodás és önkényuralmi jelkép használata

Ha összevetjük a gyűlöletbeszédnek az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1997. október 30. napján, R (97) 20. számon elfogadott ajánlásában foglalt definícióját²⁶ az önkényuralmi ideológiákkal, első ránézésre úgy tűnik, hogy az kettős mérce alapján lefedi a fasiszta, náci önkényuralmat, de a kommunista önkényt nem. Nyilvánvaló, hogy a második világháború tapasztalatai arra ösztönözték a nemzetközi emberi jogi szervezeteket, hogy a faji alapon szerveződő szélsőséges ideológiák terjedését erőteljesen, az egyes államok felelősségét, és intézményvédelmi kötelezettségét hangsúlyozva akadályozzák. A történelmi helyzet változásával azonban árnyaltabbá vált a kérdés. Felmerült ugyanis az, hogy a megelőzés érdekei milyen mértékű beavatkozást engednek meg mások szabadságjogaiba, mennyire szorítható háttérbe a demokratikus társadalom másik alapköve, a szabad véleménynyilvánítás joga.

A két tárgykört illető gyakorlat között feszülő ellentmondás azért érdemel figyelmet, mert a védeni kívánt jogi tárgy mindkét esetben konkrét, a közösségek emberi méltóságának – és adott esetben testi épségének – veszélyeztetettsége ugyanis nem különíthető el azon az alapon, hogy a konkrét jogsértés jelképhasználat vagy verbális gyűlöletkeltés mentén valósul-e meg. Álláspontom szerint az, hogy míg a horogkereszttel felvonuló csoport tanúsított magatartását büntetni rendeli a jogalkotó, a zsidókat szidalmazó és fenyegető szlogeneket skandáló személyeket pedig nem, önmagában ellentétes a jogrendszer – és főleg a büntetőjogi eszközrendszer – logikai zártságának és koherenciájának alapvető követelményével annak ellenére, hogy a nemzetközi jogi szabályozás kellő iránymutatást ad annak megteremtéséhez.

Kérdés persze, hogy mi a cél. Vajon – összhangban a gyalázkodás, vagy a gyűlöletbeszéd esetén a „véleménynyilvánítás” határát jelentő célzatos magatartással szemben támasztott kívánalommal – az-e, hogy csak akkor minősíthessünk egy adott magatartást bűncselekménynek, ha annak célja a politikai meggyőződés visszaélészerű kifejezése, vagy az, hogy minden, a jelképet bármely kontextusban és céllal a nagy nyilvánosság előtt felhasználó egyén magatartását tilalmazni rendeljük? A hatályos szabályozás

...a három kiemelt elkövetési magatartást ítéli olyanak, amely a demokratikus jogállam értékeivel szemben áll, mert alkalmas arra, hogy a hallgatóságra nem egyszerűen „sértő, meghökkentő vagy aggodalmat keltő”, hanem kifejezetten félelmet ébresztő, fenyegető hatása legyen azáltal, hogy a megvetett ideológiákkal való azonosulást, az eszmék nyilvános terjesztésének szándékát tartalmazza. Ez pedig alkalmas arra, hogy a demokratikus társadalom egészét, különösen pedig azok jelentős csoportjai, közösségei emberi méltóságát sértse, akik elszenvetők voltak a tiltott jelképekben sűrűsödő mindkét eszméhez és jelképekhez tapadó, használatuk mellett elkövetett legsúlyosabb bűncselekményeknek.²⁷

²⁶ Eszerint gyűlöletbeszéd minden olyan véleménynyilvánítási forma, amely fajgyűlöletet, idegengyűlöletet, antiszemitizmust, vagy az intolerancián alapuló egyéb gyűlöletet – beleértve az agresszív nacionalizmus és etnocentrizmus által kifejezett intoleranciát, diszkriminációt, továbbá a kisebbségekkel bevándorlókkal és emigránsokkal szemben kifejezett ellenségeskedést – terjeszt, előmozdít, vagy igazol, illetve arra ösztönöz.

²⁷ 14/2000 (V. 12.) AB határozat V. pont.

Az önkényuralmi jelképek használata elnevezésű bűncselekmény védett jogi tárgya nem pusztán az „elvonat értelmű” köznyugalom, hanem a közösségek méltósága. A 14/2000 (V. 12.) AB határozat szerint büntetőjogi védelem alá vonható a közösségek méltóságát sértő magatartás akkor is, ha annak nincs kifejezetten meghatározható és konkrétan azonosítható sértettje. Láttuk, hogy míg a gyalázkodással kapcsolatos határozatok éppen a konkrét sértett hiányát kifogásolják, addig a 14/2000 (V. 12.) AB határozat éppen azt emeli ki, hogy az önkényuralmi jelképek használata minden esetben a tömegek méltóságát sérti meg. Az érvelés ezzel kapcsolatban úgy folytatódik, hogy az önkényuralmi jelképek használata azért is sérti minden esetben a tömegek méltóságát, mert nem csupán a célba vett csoportot sérti, hanem a demokrácia mellett elkötelezett személyek jóérzését is. Felvetődik a kérdés ezzel kapcsolatban: vajon miként differenciált az Alkotmánybíróság akkor, amikor a gyalázkodás törvényi tényállásának megítélésénél nem vette figyelembe mindezt?

A választ nem lehet ugyanis úgy leegyszerűsíteni, hogy míg a gyalázkodás esetében más jogágak szankciórendszere is kielégítően szolgálja a védelmet, az önkényuralmi jelképek használata esetében nem áll rendelkezésre más eszköz. Mindez ugyanis arra engedne következtetni, hogy míg az emberi méltóság verbális úton történő megsértése nem, addig ugyanennek a gondolatnak a nonverbális kifejeződése súlyosan és közvetlenül sérti vagy veszélyezteti az egyes személyek, vagy személyek egyes csoportjainak emberi méltóságát.

Abban az esetben ugyanis, ha összevetjük az úgynevezett „izgatási” döntéseket az önkényuralmi jelképek használatával kapcsolatban meghozott határozattal, azzal szembesülünk, hogy a testület álláspontja szerint nem feltétlenül a közösség elleni izgatás általuk korábban meghatározott mércéje a véleménynyilvánítási szabadság védelmének minimuma, az annál szélesebb körben, de az alkotmányellenesnek minősített gyalázkodásnál csak szűkebben korlátozható.²⁸

Mindebből ésszerűen adódik a következő kérdés: ha az Alkotmánybíróság az önkényuralmi jelképek használatának büntetőjogi tiltását az előzőekben részletezett alapon alkotmányosnak ítéli, hogyan juthatott arra a következtetésre, hogy a T/2785. számú törvényjavaslattal²⁹ szankcionálni rendelt gyalázkodás esetén a védeni kívánt jogi tárgy veszélyeztetettsége oly távoli és közvetett, hogy az ott megfogalmazott tényállás alkotmányosságához nyomatékos kétség fér?

A két tárgykörben az Alkotmánybíróság szemlélete egymásnak ellentmondani látszik. Láttuk, hogy valamennyi, a közösség elleni izgatás és a gyalázkodás vonatkozásában hozott testületi döntés – elismerve, hogy a szólásszabadság korlátozható a közösségek méltóságának

²⁸ Koltay, A közösségek méltóságának védelme, *Iustum, Aequum, Salutare*, I(2005)/1, 147–169.

²⁹ Gyalázkodás: „181/A § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzettel, vagy a lakosság egyes csoportjaival, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporttal kapcsolatban olyan kifejezést használ vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a csoport tagjainak becsületét csorbítsa, avagy emberi méltóságát megsértse, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki nagy nyilvánosság előtt olyan – különösen önkényuralmi rendszerre, vagy eszmére emlékeztető vagy utaló – *testmozdulatot tesz*, amely alkalmas a magyar nemzet vagy lakosság egyes csoportjai, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport tagjai becsületének csorbítására, avagy emberi méltóságának megsértésére.

(3) *Nem büntethető*, aki politikai párttal, vagy politikai közszereplést is folytató társadalmi szervezettel kapcsolatban közszereplésükkel összefüggésben

a) olyan kifejezést használ vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a lakosság e csoportjához tartozó tagok becsületét, vagy emberi méltóságát megsértse,

b) a (2) bekezdésben meghatározott magatartást tanúsít.”

érdekében – a véleménynyilvánítási szabadság korlátozhatóságának határát az uszításban jelölte meg.

Ehhez képest a 14/2000 (V. 12.) AB határozat a véleménynyilvánítási szabadság korlátozhatóságának határát ott jelöli ki, „ahol a tiltott magatartás nem pusztán egy – helyesnek vagy helytelennek tartott – politikai nézetet fejez ki, hanem annál több: a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltóságát sértve veszélyezteti a köznyugalmat is”. Mint láttuk, jelen esetben a védett jogi tárgy a közösségek méltósága, tekintve, hogy a testület érvelése szerint a közösségek méltóságát sértő, veszélyeztető magatartás büntetőjogi védelem alá vonható, akkor is, ha ez nem kifejezetten meghatározott, azonosítható személyek ellen irányul, de a kitűzött cél elérése érdekében elvben nincs más, enyhébb eszköz, mint a büntetőjogi szankció alkalmazása. A normaszövegben írott törvényi megfogalmazás elegendő pontosságú, tartalmi határozottságú ahhoz, hogy lehetővé tegye az állampolgár számára, hogy magatartását a törvényben előírtakhoz igazítsa.

A testület a két szemléletmód közötti különbséget azzal kívánja feloldani, hogy rögzíti: bár az izgatási tárgyú alaphatározatok általános megállapításai az önkényuralmi jelképek használata tényállás alkotmányosságának megítélésakor is érvényesek, a Btk. 269/B. § (1) bekezdésében foglalt elkövetési magatartások más vizsgálati, értékelési szempontok figyelembevételét is szükségessé teszik. Láttuk, hogy az Alkotmánybíróság szerint a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi eszközzel történő korlátozására az uszítás tényállásától eltérő más tényállások esetében is sor kerülhet. Ezekben az esetekben – hangzik az érvelés – a korlátozás terjedelmét csak esetenként vizsgálva lehet kijelölni. A védelem terjedelmének eltérő szintű kijelölése a testület álláspontja szerint azzal indokolható, hogy a Btk. 269/B § esetében szűkebb, határozottabb tényállással állunk szemben.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a köznyugalom bizonyos mértékű megzavarása igazolhatja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását, mely esetben a büntetőjogi védelem indokolt, azonban annak terjedelmét csak esetenként vizsgálva lehet kijelölni.

A többségi állásponttal éppen ellentétesen érvel Kukorelli István alkotmánybíró a 14/2000 (V. 12.) AB határozathoz fűzött különvéleményében. A „köznyugalom” és a „közösségek méltóságának” védelme körében visszautalva a testület eddigi döntéseire kifejtette, hogy a szabályozást azért tartja alkotmányellenesnek, mert az önkényuralmi jelképek használatát tiltó tényállás nem tartalmaz olyan elemet, amely mások veszélyeztetését vagy gyűlölködő indulatok felkeltését követelné meg. A Btk. 269/B. §-a a felsorolt jelképek nyilvánosság előtti használatát bünteti, ami önmagában nem sérti az emberi méltósághoz való jogot. A közösségek méltóságával kapcsolatban elfoglalt alkotmánybírósi álláspont elemzése körében – amely szerint a diktatúrák jelképeinek használata minden esetben tömegek méltóságát sérti meg, tekintve, hogy ezzel nem csupán a diktatúrák áldozatai, hanem a demokrácia értékei mellett elkötelezett személyek érzései is sérülnek – felhívja a figyelmet arra, hogy a kifejezés a gyűlöltre uszítás tényállásának speciális jogi tárgyával kapcsolatban használatos. Míg az önkényuralmi jelképek használata esetében ilyenről nincs szó, az Alkotmánybíróság szerint

...az uszító véleménynyilvánítás tiltása azért indokolt, mert az uszítás valamely etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság más csoportjai elleni erőszak közvetlen veszélyét idézi elő, illetve a Magyar Köztársaság területén élő közösségeket alkotó személyek emberi méltósághoz való jogát sérti. Nem magának a közösségnek mint meghatározatlan személyek összességének vagy a tagoktól elváló szervezetnek van tehát méltósága (ez ugyanis fogalmilag kizárt), hanem a közösséget alkotó egyének emberi méltósághoz való alanyi joga érdemes a védelemre.

Tény, hogy a határozatból (megjegyzem, egyikből sem) derül ki pontosan, hogy vajon a közösség „saját jogon”, vagy csak tagjain keresztül érdemes-e a jogvédelemre. Ha a kérdés megválaszolásánál figyelembe vesszük a gyalázkodással kapcsolatban előterjesztett büntető és polgári jogi szabályozási kísérletet, álláspontom szerint a helyes válasz az, ha a közösségek méltóságát akként fogjuk fel, ha az egyes személy egyéni méltóságaként akként értelmezzük, mellyel az individuum pusztán a közösséghez tartozása miatt, azon keresztül rendelkezik. A polgári szabályozási technikánál is ezt az elemet érjük tetten. Az ott javasolt „átsugárzó hatás intenzitása” alapján a közösséget érintő jogsértés egyéni szintet érint. Nem értek tehát egyet a Kukorelli István alkotmánybíró különvéleményében foglaltakkal. Az itt kifejtettek alapján az individuumokat tömörítő közösség éppen olyan jogvédelemre érdemes, mint az azt alkotó egyes személy.

Kérdés persze a többségi álláspont, valamint a különvélemény tükrében, hogy ha az önkényuralmi jelképek használata – alkotmányos értékekkel össze nem egyeztethető kommunikációt megvalósítva – a közösségek méltóságát oly mértékben sérti, hogy nincs más lehetőség, mint a büntetőjogi szankció alkalmazása, miért tereli a testület a jogalkotót a gyalázkodás esetén a polgári jogi jogvédelem irányába. Erre egyik határozat sem ad megnyugtató választ. Nem tudom ugyanis elfogadni azt az érvelést, amely szerint „a jelképek, mint az állami önkény jelképei, a XX. századi magyar történelemben megvalósult olyan politikai törekvéseket szimbolizálnak, olyan negatív értékeket hordoznak, amelyeket a hatályos Alkotmány 2. § (3) bekezdése kifejezetten tilt, és mindenki kötelezettségévé teszi az ilyen törekvésekkel szembeni fellépést”, mely megállapítással szemben a gyalázkodó megnyilvánulások ilyen veszélyt nem jelentenek.

Szabályozási koncepciók

a) Külföldi szabályozás

A hatályos szabályozás újragondolásakor érdemes megvizsgálni a hasonló történelmi múlttal rendelkező kelet- és közép-európai államok megoldásait,³⁰ annál is inkább, mert mind az Emberi Jogok Európai Bírósága, mind más, hazánk jogszabályi rendszerének megítélésére felhatalmazással rendelkező testület kedvezőbben ítéli meg az egységes európai mércét tükröző szabályozást.

Látni fogjuk azonban, hogy ilyen egységes szabályozás nem létezik. Az általános, hogy míg a fasiszta diktatúra jelképei általánosan tilalmazottak, addig a kommunista rendszer szimbólumai – a következőkben írott kivételektől eltekintve – szinte korlátozás nélkül használhatók.

A horogkereszt használatát a világháború vége óta tiltják Bulgáriában, valamint Oroszországban. Litvániában 2008-ban fogadtak el törvényt a vörös csillag, a sarló-kalapács, a horogkereszt, valamint a birodalmi német, valamint a szovjet himnusz, ezen rezsimek egyenruhái, valamint a vezetők képmásai használatának tilalmára vonatkozóan. Lettország a vörös csillag, illetőleg a sarló-kalapács használatát tilalmazza, a gyülekezési jogról szóló törvény – bár csupán szabálysértési szankció alkalmazásának terhe mellett – tiltja a nyilvános eseményeken a volt Szovjetunió, valamint a náci Németország zászlóinak, címereinek,

³⁰ http://hvg.hu/hetilap/20815_oNKENYuRALMI_JELKEPEK_KELET_ES_KoZEPeURoPAB/page2.aspx – A letöltés ideje: 2009. július 8. napja.

himnuszainak akár csak stilizált formában történő használatát. Ez alól csak a második világháborús veteránok megemlékezéseinek alkalmazott jelképhasználat képez kivételt, amely esetekben eltekintenek a szankció alkalmazásától. Romániában csupán 2002-ben került törvénybe iktatásra nem csupán a fasiszta jelképek használatának, hanem a fasiszta, rasszista jellegű szervezetek alapításának, és az emberiség- és békeellenes bűncselekményeket elkövető személyek kultuszának tilalma. Szlovákiában a kommunista szimbólumokra is vonatkozik a szabadságjogokat elnyomó mozgalmak propagálásának tiltása.

A szabályozás talán a Belarusz Köztársaságban a legszigorúbb: tekintve, hogy az országban csak bejegyzett jelképek használhatók, valamennyi szervezetnek külön engedélyeztetnie kell az alkalmazni szándékozott jelképet.

Ausztriában a nemzetiszocialista szervezetek létrehozását vagy propagálását, az ilyen jellegű szervezetekben való részvételt 1947 óta tiltja jogszabály.

A magyar szabályozáshoz hasonlatos zárt taxáció alkalmazásától a német jogszabály is eltekint. A német szabályozási technika az, hogy a betiltott, alkotmányellenesnek minősített pártok vagy egyesületek jelképei, kifejezései, szövegei, az ilyen szervezetek által használt szimbólumok nem jelenhetnek meg nagy nyilvánosság előtt. Nem tilalmazottak azonban azon jelképek, amelyek nem idéznek fel rossz emlékeket, még akkor sem, ha azok diktatórikus rendszerhez köthetők. Ilyen például az életrúna szimbóluma. Természetesen a német jogalkotó sem gondolhatott mindenre: betilthatta ugyan a „Heil Hitler” kifejezést, de nem gondolhatott arra, hogy a „88”-as szám használatával a skinhead csoportok könnyedén hidalgják át az eléjük gördülő akadályt. A vörös csillag és a sarló-kalapács Németországban sem tilalmazott, hivatkozással arra, hogy az több legális szervezet jelképe.

Bár az Európai Unióban megszületett a rasszizmus és az idegengyűlölet elleni Keretegyezmény, Anglia, továbbá Lettország már a tárgyalások során jelezte, hogy az önkényuralmi jelképek általános európai tiltását nem tarja elfogadhatónak. Ugyanilyen nyomatékkel eshetett a latba, hogy a témakör átfogó, uniós szabályozási kísérlete esetén a szvasztikát mint vallási jelképet használó hinduk ellenérzéseit is kezelni kellene. A legnagyobb arányban Nagy-Britanniában élő hindu közösség álláspontja ugyanis az volt, hogy a szvasztika betiltásával az Unió hindu lakosai diszkriminálva lennének, ugyanis a jelkép vallásukban a békét, nem pedig a náci önkényuralmat szimbolizálja. Lettországban a jelkép szintén ősi, vallási jelentéssel rendelkezik, betiltására ezért az ország lakosai szerint nem kerülhet sor.

Látjuk, hogy valamennyi, példaként felhozott szabályozási rendszerben a felelősség megállapításának alapja az azonosulás, az önkényuralmi ideológia támogatásának és terjesztésének szándéka. A német szabályozás szerint például nem kizárólagosan annak van jelentése, hogy egy adott szimbólum milyen eredethez köthető, hanem hogy mi az a hatás, amelynek kiváltására alkalmas, illetve mi az a cél, amelynek kiváltására felhasználják. Ezt a bírói gyakorlat is egyértelműen alkalmazza. Célzat hiányában mentette fel ugyanis a német legfelsőbb bíróság azokat a személyeket, akik áthúzott, vagy horogkeresztet szemétkosárba dobó embert ábrázoló szimbólumokkal fejezték ki ellenérzésüket a fasiszmussal szemben, tekintettel arra, hogy az egyértelműen tiltakozást szolgáló jelképhasználat nem követhető el a bűncselekmény. Probléma persze akkor adódik, ha többértelmű jelképpel találjuk magunkat szemben. Éppen a vörös csillag az, amelynek a nem tagadást vagy elutasítást kifejező használata nem azonos az önkényuralmi rendszer propagálásának kifejeződésével.

Az inkriminált jelképek többfajta értelmével kapcsolatban ismét a célzatosság kérdése merül fel. Függetlenül attól, hogy a vörös csillag avagy a horogkereszt hány jelentéssel bír, a kommunizmus vagy a fasiszmus áldozatában ugyanazt a félelemérzetet váltja ki, ha azt egy ellene, vagy sorstársai ellen irányuló tüntetésen használják. Egyszerűen fogalmazva a kérdést: mi az, ami sértő? A jelkép, vagy ami mögötte van?

Kukorelli István ezzel kapcsolatban a 14/2000 (V. 12.) AB határozathoz fűzött különvéleményében kifejti, hogy a szólásszabadság neutrális értelmezésének igénye megköveteli annak szem előtt tartását, hogy az adott közlés kontextusától függetlenül, pusztán tartalma alapján nem korlátozható.

Az értéksemlegesség elvéből következik, hogy az önkényuralmi rendszerrel való egyetértés kifejezése önmagában, tartalma alapján nem büntethető. A Btk. 269/B. §-a ellentétben áll ezen elvárásokkal, mivel a véleményt értéktartalma alapján minősíti, s nem külső korlátot állít a közlés szabadságával szemben.³¹

A Vajnai-ügyben hozott ítélet ezzel egyezően egyértelművé teszi, hogy a Bíróság szerint az egykori áldozatok érzékenysége csak akkor szolgálhat a korlátozás alapjául, ha a diktatórikus rendszerek által elkövetett jogsértések megismétlődésétől való félelem alapos, valós tényeken, és tényleges veszélyhelyzeten alapul. A Fratanoló-ügyben hozott ítélet szintén ezt a véleményt erősíti.

b) Magyarország kötelezettségei, lehetőségeink

1993-ban, amikor az önkényuralmi jelképek használata elnevezésű bűncselekményt törvénybe iktatták, a törvényjavaslat indokolása a nevezett cselekmény pönalizálásának indokaként tartalmazta, hogy a különböző szélsőséges szimbólumok használata felháborítja, jogos érzékenységében sérti a társadalom jelentős részét, emellett e jelképek használata sérti hazánk jó hírnevét is.

Látható, hogy a jelenlegi és a tervezett szabályozás alapján nem biztosítható az összhang sem az Egyezményvel, sem a Bíróság határozatával. Az Egyezmény 46. cikke alapján Magyarország kötelezettsége az ítélet végrehajtása, amelyet az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ellenőriz. Mint mondtam, az ítéletből önmagában nem keletkezik jogalkotási kényszer, de keletkezik kötelezettség arra nézve, hogy az összhangot hazánk vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeivel megteremtse.

Ha a strasbourgi döntés fényében a hatályos magyar szabályozás bíróság általi megítélését egyetlen mondatban kívánjuk összegezni, elmondhatjuk, hogy a jelenleg a Btk.-ban és a Javaslatban foglalt tilalmazott magatartások olyan tevékenységekre és eszmerendszerekre is kiterjednek, amelyek az Egyezmény 10. cikke értelmében védelem alatt állnak. Elvárás tehát, hogy az önkényuralmi jelképek használatának tilalma ne terjedjen ki azokra az esetekre, amikor a használat pusztán ténye nem fejez ki azonosulást a jelkép által szimbolizált önkényuralmi rendszerekkel, viselőjének pedig nem célja az, hogy ezeket a rendszereket promotálva mások emberi méltóságát sértse, vagy egy célba vett csoportban félelmet ébresszen. Az ügy és a bűncselekmény alapjául szolgáló szimbólumok többes jelentésének szétválasztására pedig nyilván nincs mód. A magyar jogrend jelenleg sem arra nem tesz kísérletet, hogy a különbségtételt megteremtse, sem pedig arra, hogy a jelképhasználatot annak célja szerint ítélje meg. Ami – mint láttuk – büntetendő, az a pusztán jelképhasználat, az önkényuralmi rendszer propagálására célzó magatartás vizsgálata nélkül.

Látnunk kell azt is, hogy a szankció alkalmazása alól kivett felhasználási célok zárt taxációban történő felsorolása nem megfelelő szabályozási mód. Mint láttuk – bár nem hazánkban, de akár itt is történhetett volna –, előfordult olyan felhasználási mód – jelesül az

³¹ Kukorelli István alkotmánybíróként a 14/2000 (V. 12.) AB határozathoz fűzött különvéleménye.

elutasítás, a tiltakozás kifejezésre juttatása –, amely, mivel nem szerepel a kivételek körében, nem ad alapot arra, hogy jelképhasználat esetén felmentő ítélet szülessen.

Ha felismertük, hogy a mai Magyarországon e jelkép különösen alkalmas arra, hogy emberek méltóságának sérelmét okozza vele, ott a helye az önkényuralmi jelképek között. Az persze egy következő kérdés, hogy egyáltalán szükséges-e az önkényuralmi jelképek felsorolása, és ha igen, akkor a jó esetben ritkán módosítandó Btk.-ban, avagy esetleg elegendő, ha ez egy alacsonyabb szintű jogszabályban történik meg. A rendeleti szabályozás feltétlen előnye lenne, hogy a megváltozott életviszonyokhoz könnyebben alkalmazkodhatna a szabályozás, gyorsan felvehető lenne a sorba például egy neonáci eszmék hirdetéséről ismert csoport újonnan kitalált jelképe, amely kétségtelenül hasonló érzéseket kelt emberekben, mint a horogkereszt vagy a nyilaskereszt. Így viszont végső soron eljuthatunk oda, hogy a rendelet havonta bővül valamivel, és ha következetes a jogalkotó, olyan jelképek is „önkényuralmi jelképpé” válnak majd, mint a Szent Korona, ha azt egy neonáci csoport jelképéül választja.

Másik megoldásként megmaradhatunk a „klasszikus, történelmi” önkényuralmi jelképek felsorolásánál. Ebben az esetben azonban – ahogy az elmúlt közel másfél évtized gyakorlata mutatja – nem tudjuk kiváltani a kívánt társadalmi hatást, a jogszabály sokkal inkább diszfunkcionálisan működik. A hatályos megoldás megtartása mellett továbbra is azzal a visszás helyzettel kell szembesülnünk, hogy egy sörgyártót, sőt a sörmárka összes forgalmazóját büntetőeljárás alá kellene vonni, mert a sörösüvegen egy ötágú vörös csillag látható, míg a mindenkit kétségtelenül valamelyik diktatúrára emlékeztető, ámde a köztudatba újonnan bekerülő jelkép emberi méltóságot is sértő használatát nem tiltja semmi. Ilyen volt például néhány évvel ezelőtt a fogaskerek, avagy a síléc szárnyakkal. És erre nem ellenérv, hogy az ilyen magatartást tanúsítók legtöbbször elkövetnek valamilyen más bűncselekményt, például a közösség elleni izgatást.

Kétségtelenül sokakat önmagában a történelmi önkényuralmi jelképek megpillantása is sért. Hajlok azonban arra, hogy pusztán e jelképek közszemlére tételenek nem olyan fokú a társadalomra való veszélyessége, hogy indokolt és arányos legyen az ilyen magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása. Sőt a visszásságok miatt inkább devalválódik ezen érzékeny társadalmi problémát kezelni hivatott jogszabály. De megerősít ebben a strasbourgi bíróság Vajnai kontra Magyarország és Fratanoló kontra Magyarország ügyekben hozott döntése is, ahol a testület megállapítja, hogy a tömegek azon sérelmei, rossz érzései, amelyek a jelkép láttán vagy a használatáról szóló tudomásszerzéssel valósultak meg, nem elegendőek a jogkorlátozáshoz.³² Alapvetően nem is magukkal a jelképekkel van a legnagyobb probléma, leginkább nem maguk a jelképek, illetve azok közszemlére tétele sértik igazán a jogi tárgyat, hanem használati módjuk. Nem maga az ábrázolás, hanem a jelkép segítségével kifejezésre juttatott emberi méltóságot és becsületet sértő gondolatok nagy nyilvánosság előtti hangoztatása igényel büntetőjogi tiltást. Legjobb példa erre az árpádsávós zászló korábban elemzett esete.

Más megközelítésben: ma a náci jelképek közül több minden következmény nélkül alkalmazható, tehető közszemlére vagy tüzhető egy szélsőjobboldali csoportosulás zászlajára. A hatályos szabályozás szerint, ha valaki horogkereszttel a kabátján, csendben és egyedül utazik a metróban, elköveti a bűncselekményt. Ezzel szemben az, aki egy csoport tagjaként, a zsidó lakosság ellen szervezett felvonuláson Hitler arcképével ékesített zászlót lenget, az pusztán kifejezi véleményét. Érezzük, hogy ezt az anomáliát fel kell oldani.

Az úgynevezett „megengedhetőségi vizsgálat” körében a Bíróság szintén – ha nem is ezzel a konkrét céllal – a célzatosság irányába terel.

³² Koltay András, Az önkényuralmi jelképek korlátozhatóságának kérdése – a Vajnai kontra Magyarország ügy apropóján, *Magyar Jog*, 2008/12, 806.

A Kormány ugyanis az eljárás során az Egyezmény 17. cikkére³³ hivatkozva azt állította, hogy a kérelem összeegyeztethetetlen az Egyezmény rendelkezéseivel. Ezzel kapcsolatban adta elő, hogy

...a vörös csillag az Egyezmény alapjául szolgáló értékek ellen irányuló önkényuralmi eszméket és gyakorlatot jelképezi, a Kormány állítása szerint viselése – amely megvetést fejez ki a kommunista rezsim áldozatai iránt – az Egyezményben védett jogok és szabadságok lerombolását célzó politika igazolását jelenti. [...] minden önkényuralmi ideológiát (beleértve a bolsevik önkényuralmi ideológiát is, amelyet a vörös csillag jelképez) azonos módon kell megítélni, s mindegyiket ki kell vonni a 10. cikk alapján biztosított védelem köréből.³⁴

Szemben a Kormány álláspontjával, a Bíróság kifejtette, hogy a Kormány által hivatkozott döntésekben a joggal való visszaélés megállapítására azért került sor, mert a 10. cikk rendelkezéseire konkrétan és ténylegesen önkényuralmi indítékkal rendelkező csoportok hivatkoznak. Tekintettel arra, hogy Vajnai Attila egy bejegyzett politikai párt tisztségviselőjeként, a párt jogszerűen tartott rendezvényén viselte a vörös csillagot,

...a Bíróság nem juthat olyan következtetésre, hogy a vörös csillag viselése „önkényuralmi csoportokat” szolgáló totalitárius elnyomás igazolásának vagy népszerűsítésének szándékával történt. A vörös csillag pusztán törvényes baloldali politikai mozgalmak jelképeként jelent meg. A jelen ügyben szankcionált megnyilvánulás nem kapcsolódott össze rasszista propagandával.³⁵

A bíróság álláspontja szerint Vajnai Attila magatartásával politikai véleményét fejezte ki, mely nézetek kinyilvánításával szemben korlátozások csak akkor alkalmazhatók, ha – mint mondtam – a korlátozás mögött egyértelmű, nyomós és kifejezett társadalmi szükséglet áll.

A Bíróság joggyakorlata egységesnek mondható a 17. cikket illetően. Példaként hozható fel a Garaudy kontra Franciaország-ügy,³⁶ amelyben a Bíróság megállapította, hogy a kérelmezőnek *A modern Izrael alapító mítoszai* címmel kiadott holokauszttagadó írása nem eshet az Egyezmény 10. cikkében foglalt véleménynyilvánítási szabadság védelme alá, tekintettel arra, hogy

...az olyan bizonyított történelmi események, mint a holocaust megtörténtének vitatása, nem tekinthető az igazság keresésére irányuló történelmi kutatásnak. Az ilyen mű valódi célja a nemzetiszocialista rezsim rehabilitálása, és következésképpen a holocaust áldozatainak a történelem meghamisításával történő megvádolása.³⁷

³³ A 17. cikk kimondja:

„Az Egyezmény egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az bármely állam, csoport vagy személy számára jogot biztosítana olyan tevékenység folytatására vagy olyan cselekedet végrehajtására, amely az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok megsértésére vagy pedig az Egyezményben meghatározottnál nagyobb mértékű korlátozására irányul.”

³⁴ Ítélet 22. pont.

³⁵ Ítélet 25. pont.

³⁶ Az eset bővebb elemzését lásd Weller Mónika, A Vajnai-ítélet és lehetséges hatásai az önkényuralmi jelképek használata tilalmának szabályozására, *Acta Humana*, 19(2008)/3, 78–95.

³⁷ Uo.

Az ilyen és ehhez hasonló eszmék terjesztőinek célja tehát egyértelműen a 17. cikk alá tartozik.

Ezért megoldást jelent az „önkényuralmi jelkép használata” elnevezésű bűncselekmény célzatossá tétele ahelyett, hogy a büntethetőséget kizáró okokat részleteznénk a felhasználási cél alapján.

Amennyiben az Alkotmánybíróság gyakorlata a legutóbbi különvélemény és a párhuzamos indokolások többségi állásponttá válásával megváltozna,³⁸ avagy alkotmánymódosítás során lehetővé válna a gyalázkodás büntetendővé tétele, az önkényuralmi jelképek használatát integrálni lehetne e törvényi tényállásba. Az ugyanis nem más, mint jelképek segítségével megvalósított „gyűlöletbeszéd”, hiszen ez esetben a gyalázkodó nem tesz mást, mint hogy az emberi méltóságot sértő gondolatait nem szavakkal, hanem jelképek alkalmazásával juttatja kifejezésre. Ha a gyalázkodás legutóbbi kodifikációs kísérletének tényállását vesszük alapul, valahogy így festhetne a törvényi tényállás e körben releváns része:

181/A. § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzettel, vagy a lakosság egyes csoportjaival, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporttal kapcsolatban olyan kifejezést használ, vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a csoport tagjainak becsületét csorbítsa, avagy emberi méltóságát megsértse, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

[...]

(3) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a magyar nemzet, vagy valamely társadalmi csoport, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport tagjainak becsületét, avagy emberi méltóságát önkényuralmi jelképek használatával sérti.

Nyilvánvaló, hogy lehetséges a gyalázkodás tényállásán kívül eső, továbbra is elkülönült szabályozás megalkotása, továbbra is a bűncselekmény célzatossá tételének igényét kielégítő koncepció mezsgyéjén haladva.

Ezt támasztja alá a Bíróság ítéletében megfogalmazott kritika is, amely szerint

...a magyar büntető törvénykönyv 269/B. §-a nem kívánja meg annak bizonyítását, hogy a tényleges használat önkényuralmi propagandának minősül. Ehelyett a pusztán használatot is cáfolhatatlanul önkényuralmi propagandának tekinti, kivéve, ha a használatra tudományos, művészeti, tájékoztatási vagy oktatási célból kerül sor. A Bíróság számára a tiltás ezen különbségtételt nem ismerő vonása megerősíti azt a megállapítást, hogy elfogadhatatlanul széles körű³⁹

– annak ellenére, hogy rögzíti azt a tényt, hogy Magyarországon a kommunista rezsim által alkalmazott terror emléke súlyosan érinti a rendszer áldozatait a mai napig. A célját illetően megkülönböztetést nélkülöző tilalmat azonban megengedhetetlennek tartja, tekintettel arra, „hogy az ilyen érzelmek, bármennyire is érthetőek, önmagukban nem határozhatják meg a véleménynyilvánítás szabadságának határait”.⁴⁰ Ezzel szemben az a tiltás, amely a – valós vagy képzeletbeli – közérzet diktátumának kielégítése érdekében korlátozza az emberi

³⁸ Bárándy Gergely–Berta Alíz, Gyalázkodás: elfogadott törvényjavaslat – elutasító alkotmánybírósági határozat (Országgyűlés: igen, Alkotmánybíróság: nem), *Magyar Jog*, 2008/12.

³⁹ Ítélet 56. pont.

⁴⁰ Ítélet 57. pont.

jogokat, nem tekinthető olyannak, mint ami egy demokratikus társadalomban elismert, nyomós társadalmi szükségleteknek felel meg, mivel az ilyen társadalomnak ítéletében ésszerűnek kell maradnia. Az eltérő vélekedés azt jelentené, hogy „a szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága a *heckler's veto* (más személyek vélt jogai védelmében alkalmazott, a szólás szabadságát korlátozó aktus) alá esik”.⁴¹ A Magyarország által a kommunizmus áldozatai számára nyújtott, jól ismert jogi, morális és anyagi biztosítékok ismeretében az ilyen érzelmek nem tekinthetők ésszerű félelmeknek.

Az olyan szabályozási megoldás, amely a kivételezett célok felsorolása helyett a tilalmazott magatartás céljának megjelölésével teszi büntetendővé az önkényuralmi jelképek nagy nyilvánosság előtti használatát, terjesztését vagy közszemlére tételét, jobban megfelel az Alkotmánybíróság szinte valamennyi, a véleménynyilvánítási szabadsággal összefüggő határozatában szereplő elvárásnak, amely szerint a kommunikációs alapjogok korlátozhatóságának feltételeit megszorítóan kell értelmezni, a korlátozás kereteit pedig a lehető legszűkebb mértékben kell megvonni.

Az előzőekben hivatkozott jogszabálytervezet, megteremtette volna a strasbourgi bíróság Vajnai kontra Magyarország és Fratanoló kontra Magyarország ügyekben hozott határozataiban foglalt kritika megoldását, de adós maradt volna azzal, hogy miként lehet felelősségre vonni az önkényuralmi jelképek felsorolásában nem szereplő, mégis mindenkit e rendszerre emlékeztető jelképek használóit, ha magatartásukkal megsértik az emberi méltóságot. Jobbnak mutatkozna egy általánosabb megfogalmazás, például hogy az illető valamely jelkép vagy ábrázolás felhasználásával vagy alkalmazásával sérti az emberi méltóságot. De ha már idáig eljutunk, miért ne mehetnénk el a legáltalánosabb megfogalmazásig, amely értelemszerűen magában foglalja a cselekmény önkényuralmi jelképekkel való megvalósításának esetét is? Kézenfekvő lenne az az általános megfogalmazás, amely már szerepel a Btk.-ban, s kialakult bírói gyakorlata van, nevezetesen, hogy „...vagy más hasonló módon...” valósítja meg a cselekményt. Természetesen egy exemplifikatív felsorolással, például „különösen önkényuralmi jelkép vagy ábrázolás felhasználásával stb.” kifejezetten orientálni lehetne a jogalkalmazót, hogy az ilyen módon elkövetett jogsértések feltétlenül e tényállás keretei között értékelendők. A probléma csak az, hogy az Alkotmánybíróság a normavilágosság követelményének meg nem tartása miatt egyszer már hatályon kívül helyezett egy ilyen megfogalmazást,⁴² noha más szakaszban ugyanaz a mai napig hatályos. Mindazonáltal kockázatos lenne ismét ilyesmivel próbálkozni.

Nem tudok egyetérteni Koltay Andrással, amikor megoldásként a következőket javasolja:

...a jogalkalmazás tökéletesen meg tudná oldani a felmerült problémát: a jövőben nem szabad elítélni a politikai véleményüket jelkép használatával békés formában kinyilvánító személyeket. Ez egyszerű értelmezési kérdés, így az e körbe nem eső magatartások továbbra is büntethetőek maradnának.⁴³

Ha a jogalkalmazó így tenne, önkényesen alkalmazná a jogszabályt. A jogalkotónak ez a szándéka ugyanis sehonnan sem következtethető ki, s más, a büntetőjogban alkalmazható értelmezési módszer alapján sem juthatunk megalapozottan erre a következtetésre. A jogalkotó persze a büntethetőséget kizáró okok – 335. § (269/B. §) [2] bekezdés – kibővítésével rendelkezhetne így, ez esetben viszont a tiltás fenntartásának egyáltalán semmi

⁴¹ Uo.

⁴² 12/1999 (V. 21.) AB határozat.

⁴³ Koltay, Az önkényuralmi jelképek korlátozhatóságának kérdése – a Vajnai kontra Magyarország ügy apropóján, *Magyar Jog*, 2008/12, 806.

értelme nem lenne. Először is, ha a politikai véleménynyilvánítás nem békés, többnyire nem lehet ma sem e tényállás alapján elmarasztalni, tekintettel szubszidiárius jellegére. Másrészt, a politikai véleménynyilvánítás jelképpel való kifejtése közben éppúgy lehet azt az emberi méltóságot súlyosan sértő módon használni, mint bármikor máskor.

Ezt a problémakört taglalva Kukorelli István alkotmánybíró a 14/2000 (V. 12.) AB határozathoz fűzött különvéleményében a véleményszabadság mint a plurális, demokratikus társadalom alapvető értékei közé tartozó jog kiemelt szerepe körében kifejti, hogy „e jognak kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen »anyajoga« többféle szabadságjognak, az ún. »kommunikációs« alapjogoknak, amelyek együttesen teszik lehetővé az egyén részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban”,⁴⁴ és mint ilyen csak különösen indokolt esetben korlátozható. Álláspontja szerint ezzel az elvvel nem megfeleltethető az, hogy a jogszabály a véleménynyilvánítás olyan formáját rendeli büntetni, amellyel az „egyen politikai álláspontját, hovatartozását tudatja másokkal”.⁴⁵ Elismerve, hogy az egyes emberekkel szembeni gyűlölet, megvetés kifejezési módját jelképező szimbólumhasználat sérti mások érzelmeit, fenntartja azon vélekedését, hogy a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő alapjog az egyén abbéli jogát is védi, hogy mások érzékenységet sértő nézeteinek is hangot adhasson. Az elkövetési magatartás célzatossá tételét preferálva rögzíti, hogy abban az esetben, ha valaki – főként akkor, ha a célcsoportnak nem áll módjában kitérni a közlés elől – azért használja a náci vagy a kommunista múltat felidéző jelképeket, hogy személyeket, illetve személyek egy csoportját zaklassa, sértegesse, akkor az elkövető felelősségre vonása indokolt lehet. Abban az esetben tehát

...ha e jelképek felhasználásával kifejezett vélemény gyűlöletre uszít, akkor az elkövető az Alkotmánybíróság által hatályában fenntartott Btk. 269. §-a alapján ma is büntetendő. Ha ezen túl a jogalkotó szükségesnek ítéli, az önkényuralmi jelképek használata révén „foglyul ejtett közönség” védelmében új büntető tényállást fogalmazhat meg.⁴⁶

A jogalkotó célja persze – a becsület és az emberi méltóság védelmén túl – lehet az eszmerendszer terjesztésének tiltása, ahogy arra a strasbourgi ítélet is utal. Ma hatályos Alkotmányunk alapján azonban pusztán e célból aligha lehetne büntető jogszabályt alkotni. Ha valami, úgy ez biztosan alkotmányellenes lenne. Lehetséges viszont, hogy másodlagos jogi tárgyként a jogalkotó ezt is megjelölje. Ilyen szándék esetén nem célravezető a bűncselekmény általam felvetett célzatossá tétele. Mindazonáltal úgy vélem, ha valóban ez a szándék, annak jogi normába öntött megjelenési formáját nem e tényállásba áttételesen kell beilleszteni, hanem az Alkotmányt kell oly módon megváltoztatni, hogy a holokausztagadás, illetve az önkényuralmi eszmék terjesztésének tiltása lehetővé váljon. Ez az én ízlésemnek és

⁴⁴ Kukorelli István alkotmánybírónak a 14/2000 (V. 12.) AB határozathoz fűzött különvéleménye.

⁴⁵ Uaz. Ebben a körben fejti ki az alkotmánybíró, hogy a társadalmi kommunikáció részeseként a jelkép viselője véleményét fejezi ki, személyes elköteleződésére hívja fel mások figyelmét. Aki ötágú vörös csillagot vagy horogkeresztet tartalmazó jelvényt visel, aki a közönség számára nyitva álló helyen kommunista vagy fasiszta szimbólumokat jelenít meg, aki ilyen jelképeket meggyőződésének illusztrálására sajtótermékben tesz közzé, mások számára egyértelművé és világossá teszi, hogy azonosul a szélsőséges eszmék valamelyikével. Tehát véleménynyilvánítási, önkifejezési szabadságával él az, aki a nyilvánosság előtt önkényuralmi jelképet használ. A Btk.-ban felsorolt elkövetési magatartások semmiképpen sem tekinthetők kivételesnek, hiszen jelkép segítségével az egyén csak ilyen, a Btk. 269/B. §-ában jelenleg büntetendő cselekvéssel fejezheti ki más emberek számára a véleményét. Mások által felismerhetetlen módon, „négy fal között” nincs értelme politikai, ideológiai szimbólumokat használni. A törvényhozás kellő súlyú alkotmányos indok birtokában szoríthatja csak ki teljesen a nyilvánosság területéről a szélsőséges eszmék jelképeit.

⁴⁶ Kukorelli István alkotmánybírónak a 14/2000 (V. 12.) AB határozathoz fűzött különvéleménye.

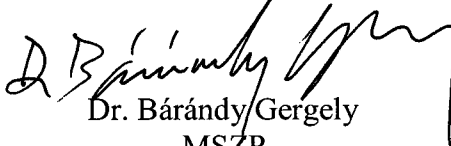
jogfelfogásomnak messzemenőig megfelelne, de úgy hiszem, a közeljövőben illúzió ilyen irányú változással számolni.

Ilyen mérvű változást a Miniszteri Bizottság sem követel meg hazánktól. A jelen politikai környezetben nem lenne elfogadható egy olyan jellegű törvénymódosítás, amely túlterjeszkedne az önkényuralmi propaganda terjesztése szándékához kötésén. Ezt azonban megköveteli.

Ha meg is tartjuk a jogszabály felépítésének mai rendszerét, és továbbra is taxatív felsoroljuk az önkényuralmi jelképeket, mindenképpen büntetendővé kell nyilvánítani azokat az eseteket is, amikor valaki az önkényuralmi jelképeket eltorzított formában használja, vagy teszi közszemlére. Nem vitatható, hogy a nyilvánvalóan az önkényuralmi rendszer vagy eszme terjesztésének, propagálásának vagy dicséretének, avagy kifejezetten az emberi méltóság megsértésének szándékával használt önkényuralmi jelkép, és az elváltoztatott, de egyértelműen beazonosítható önkényuralmi jelkép ugyanazt a sérelmet okozza. Egy félig vörös, félig kék ötágú csillag a kommunisták folyóiratában, avagy egy elnyújtott horogkereszt egy szélsőjobboldali rendezvényen ugyanazt juttatja mindenki eszébe, mint egy teljesen vörös csillag, illetve eredeti formában ábrázolt horogkereszt. A bírói gyakorlat pedig ezekben az esetekben – mint láttuk, a külföldi joggyakorlattal ellentétesen – eddig nem tartotta megállapíthatónak a bűncselekmény megvalósulását.

A fentiek alapján meggyőződésem, hogy a helyes szabályozás az lenne, ha a célzatossá tett „önkényuralmi jelkép használata” nevű bűncselekményt a jogalkotó a gyalázkodás egyik elkövetési magatartásaként határozná meg, s – összevonva a 333. §-sal – a Javaslat XXI. fejezetében helyezné el. Az elkövetési magatartást pedig, az exemplifikatív módon meghatározott esetleges többi körülménnyel együtt, egy általánosan megfogalmazott elkövetési magatartásként definiálná. Ezzel feloldható lenne az a probléma is, hogy a taxatív módon felsorolt önkényuralmi jelképek helyett más hasonló szimbólummal megkerülhetővé váljon a jogszabály. Minthogy azonban az Alkotmánybíróság ellentmondásos döntései miatt ez a megoldás az Alaptörvény módosítása nélkül kockázatos volna, a rendelkező részben meghatározott megoldásra teszek javaslatot.

Budapest, 2012. május 29.

Dr. Bárándy Gergely
MSZP